

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયલય, અમદાવાદ

ફોજદારી પુનર્વિચાર અરજી ક્રમાંક ૫૮૫ સન ૨૦૧૪

(નીચેની અદાલત દ્વારા પારિત આદેશ વિરુદ્ધ)

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે: માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ એસ.જી. શાહ

=====

૧ શું સ્થાનિક સમાચારપત્રો ના પ્રતિનિધિઓને આ ચુકાદો

જોવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવી શકે?

૨ પત્રકારને સંદર્ભિત કરવું કે નહીં ?

૩ શું તેમના લોર્ડશીપ્સ ચુકાદાની સ્વચ્છ પ્રત જોવા ઈચ્છે છે ?

૪ શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અંગે અથવા તે હેઠળ કરવામાં

આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સંકળાયેલો છે?

=====

જયેશ ખોડીદાસ પટેલ....અરજદાર(ઓ) વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧....પ્રતિવાદી(ઓ)

=====

હાજરી: અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફથી શ્રી ભારત કે. દવે, વકીલ, અરજદાર(ઓ)

નં. ૧ તરફથી શ્રીમતી હાર્દિકા બી. દવે, વકીલ, પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૨ તરફથી શ્રી

પ્રેમલ નાણાવટી સાથે શ્રી બી.એસ. ખાતાના, વકીલ, પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧

તરફથી શ્રીમતી જે.ડી. ઝવેરી, એ.પી.પી.

=====

સમક્ષ: માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ એસ.જી. શાહ

તારીખ : ૨૭/૦૨/૨૦૧૫

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧. અહીંનો અરજદાર મૂળ ફરિયાદી છે, જ્યારે પ્રતિવાદી નં. ૧ ફરિયાદ પક્ષ સંસ્થા છે અને પ્રતિવાદી નં. ૨ મૂળ આરોપી છે. તેઓને અહીં પણ એ જ હેસિયતમાં ઉલ્લેખવામાં આવે છે.

૨ ફરિયાદી તા. ૧૮/૯/૨૦૧૪ના રોજ અમદાવાદ ખાતેની સિટી સત્ર અદાલતની અદાલત નં. ૩ માં ફોજદારી રિવિઝન અરજી નં. ૨૩૭/૨૦૧૪માં માનનીય અધિક સત્ર ન્યાયાધીશ દ્વારા આપવામાં આવેલા આક્ષેપિત ચુકાદા અને આદેશથી વ્યથિત છે, જેના દ્વારા માનનીય સત્ર ન્યાયાધીશે પ્રતિવાદી આરોપી દ્વારા રજૂ કરાયેલ રિવિઝન મંજૂર કરી હતી અને માનનીય મુખ્ય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ફોજદારી કેસ નં. ૩૪/૨૦૧૨માં આંક ૨ નીચે તા. ૨૩/૬/૨૦૧૪નો આપેલો આદેશ રદ કર્યો હતો. આથી, સત્ર અદાલતે પ્રતિવાદી આરોપી સંબંધે તપાસ અધિકારી [આઈ.ઓ.] દ્વારા રજૂ કરાયેલ અહેવાલ સ્વીકારી લીધો હતો અને તે દ્વારા, પહેલેથી જ દાખલ કરાયેલ આરોપપત્રમાંથી આરોપીનું નામ કાઢી નાખ્યું હતું એટલું જ નહીં, પરંતુ આવા પ્રતિવાદીને ફરાર તરીકે દર્શાવતો હકીકતી ખુલાસો પણ ફોજદારી કેસ નં. ૫૮૮/૨૦૧૦ના આરોપપત્રમાંથી કાઢી નાખ્યો હતો. આ રીતે, આક્ષેપિત આદેશ એક જ આદેશ દ્વારા બે ભિન્ન કેસોમાં આઈ.ઓ.ના અહેવાલને મંજૂરી આપે છે.

૩ મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારીએ આઈ.ઓ. દ્વારા રજૂ કરાયેલ તા. ૧૨/૯/૨૦૧૧નો અહેવાલ નામંજૂર કર્યો છે, જેમાં આઈ.ઓ.એ તેની દ્વારા બે આરોપીઓ વિરુદ્ધ તા. ૨૦/૫/૨૦૧૦ના રોજ રજૂ કરાયેલ પ્રથમ આરોપપત્ર ક્રમાંક ૨૦૭/૨૦૧૦માંથી કેટલીક કલમો કાઢી નાખવા તથા તા. ૧૨/૯/૨૦૧૧ના રોજ પૂરક આરોપપત્ર ક્રમાંક ૨૫૧/૨૦૧૧ દાખલ કરતી વખતે, એવા આરોપપત્રમાં ફરાર દર્શાવવામાં આવેલ અનેક આરોપીઓના નામો કાઢી નાખવાની વિનંતી કરી હતી.

૪ પક્ષકારો વચ્ચેની ફરિયાદ અને વિવાદ સંબંધિત મૂળભૂત હકીકતોનું વર્ણન પડકારાયેલ ચુકાદામાં સત્ર અદાલત દ્વારા, વિશેષ કરીને પરિચ્છેદ ૨ થી ૫ માં, સુસ્પષ્ટ રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેથી, એ જ વાતને ભિન્ન શબ્દોમાં ફરીથી વર્ણવવાનું ટાળવા માટે, તે પરિચ્છેદો યથાવત્ નીચે પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે.

“૨ ફરિયાદી જયેશ ખોડીડાસ પટેલે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૦૬, ૪૦૮, ૪૨૦, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૪, ૧૧૪, ૫૦૬[૨] અને ૧૨૦બી હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ આચરવા બાબતે તારીખ ૩/૯/૨૦૦૬ ના રોજ નારણપુરા પોલીસ સ્ટેશનમાં ૧૧ આરોપીઓ વિરુદ્ધ એફ.આઈ.આર. નોંધાવી હતી –

- [૧] ભાવેશ ગોવિંદભાઈ પટેલ
- [૨] ભીખાભાઈ સોમાભાઈ પટેલ,
- [૩] હસમુખ ગોવિંદભાઈ પટેલ,
- [૪] નીતિન ગોવિંદભાઈ પટેલ,
- [૫] ગોવિંદભાઈ એમ. પટેલ,

- [૬] રણછોડભાઈ સેંગીદાસ પટેલ,
[૭] ગણપતભાઈ સેંગીદાસ પટેલ,
[૮] દશરથભાઈ પ્રહલાદભાઈ પટેલ,
[૯] જયંતીભાઈ પ્રહલાદભાઈ પટેલ,
[૧૦] લક્ષ્મણભાઈ જીવરામભાઈ પટેલ અને
[૧૧] જશવંતભાઈ દાહ્યાભાઈ પટેલ.

ફરિયાદીએ જણાવ્યું છે કે તેણે અમદાવાદના ગોતા ા ખાતે આવેલ સવિતા ગોવિંદ એગ્રીકલ્ચરલ કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટીના સર્વે નં. ૪૪૬, ૪૪૮, ૪૪૯/૧ અને ૪૪૯/૨ ના પ્લોટ નં. ૨૬, ૨૭, ૨૮ અને ૩૧ ખરીદ્યા હતા અને આ પ્લોટોનો કબજો તેને કબજાપત્રો, ફાળવણીપત્રો, નકશા, સોસાયટીના નોંધણી પ્રમાણપત્ર તેમજ સોસાયટીના ચેરમેનના તારીખ ૧૧/૧૧/૨૦૦૨ ના સોગંદનામા સાથે આપવામાં આવ્યો હતો. તેણે એફ.આઈ.આર. માં આગળ જણાવ્યું છે કે કારણ કે તે આ પ્લોટો વેચવા માંગતો હતો, તેથી તેણે વર્ષ ૨૦૦૫ માં તારીખ ૫/૧૦/૨૦૦૫ ના રોજ પોતાના વકીલ મારફતે માલિકીના હક્કની સ્પષ્ટતા માટે જાહેર નોટિસ પ્રસિદ્ધ કરાવી હતી અને તેને તારીખ ૮/૧૦/૨૦૦૫ ના રોજ સોસાયટી તરફથી એવો જવાબ મળ્યો હતો કે આવા કોઈ પ્લોટો સોસાયટીએ તેને વેચ્યા નથી અને આવા કોઈ દસ્તાવેજો અથવા પ્લોટોનો કબજો પણ સોસાયટીએ તેને આપ્યો નથી. તેણે તપાસ કરતાં જાણ્યું કે એફ.આઈ.આર. માં નામ દર્શાવાયેલા વ્યક્તિઓએ તેની સાથે છેતરપિંડી કરી છે. તેથી તેણે ઉપરોક્ત નામદાર વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ એફ.આઈ.આર. નોંધાવી તથા બોર્ડ ઓફ નોર્મિનીઝ સમક્ષ લવાઈ દાવો નં. ૧૩૧૮/૨૦૦૫ પણ દાખલ કર્યો. આ એફ.આઈ.આર. નારણપુરા પોલીસ સ્ટેશનમાં આઈ. સી.આર. નં. ૫૬૧/૨૦૦૬ તારીખ ૧૩/૯/૨૦૦૬ મુજબ નોંધાઈ હતી. તપાસ અધિકારીએ તપાસ શરૂ કરી. તેણે ફરિયાદી તથા સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા. તપાસ દરમિયાન તેને જાણ થઈ કે વર્તમાન પુનરાવર્તન

અરજદારના હિતમાં સોસાયટીના ચેરમેને ડેવલપમેન્ટ એગ્રીમેન્ટ કર્યું હતું. નારણપુરા પોલીસ સ્ટેશનના તપાસ અધિકારીએ આ ગુનામાં પ્રારંભે ગોવિંદભાઈ મફતલાલ પટેલ અને નીતિન જી. પટેલની ધરપકડ કરી હતી અને આરોપીઓ વિરુદ્ધ વાદ ચલાવવા માટે અમદાવાદના મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ આરોપપત્ર રજૂ કર્યું હતું. નારણપુરા પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી આર.ટી. ગોહિલે

- [૧] ભવેશ ગોવિંદભાઈ પટેલ
- [૨] ભીખાભાઈ સોમાભાઈ પટેલ,
- [૩] હસમુખ ગોવિંદભાઈ પટેલ,
- [૪] રણછોડભાઈ સેંગીદાસ પટેલ,
- [૫] ગણપતભાઈ સેંગીદાસ પટેલ,
- [૬] દશરથભાઈ પ્રહલાદભાઈ પટેલ,
- [૭] જયંતીભાઈ પ્રહલાદભાઈ પટેલ,
- [૮] લક્ષ્મણભાઈ જીવરામભાઈ પટેલ,
- [૯] જશવંતભાઈ ડાહ્યાભાઈ પટેલ,
- [૧૦] નારણભાઈ કેશવલાલ પટેલ અને
- [૧૧] બલદેવભાઈ નાગજીભાઈ દેસાઈને

આરોપપત્રમાં ‘ફરાર આરોપી’ તરીકે દર્શાવ્યા હતા. આ આરોપપત્ર અમદાવાદના માનનીય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં ફોજદારી કેસ નં. ૫૮૮/૨૦૧૦ તરીકે નોંધાયું હતું.

૩. વ્યથિત ફરિયાદી શ્રી જયેશ ખોડીદાસ પટેલે માનનીય ગુજરાત વડી અદાલત સમક્ષ વિશેષ ફોજદારી અરજી ક્રમાંક ૨૪૪૧/૨૦૧૦ દાખલ કરી છે અને તેમાં એવું દર્શાવ્યું છે કે નારણપુરા પોલીસ સ્ટેશન દ્વારા આઈ. સી.આર. ક્રમાંક ૫૬૧/૨૦૦૬ માં કરવામાં આવેલી તપાસ ન્યાયસંગત નથી. માનનીય ગુજરાત વડી અદાલતે તા.

૩૦/૧૨/૨૦૧૦ ના રોજ આદેશ કરીને તપાસ સી.આઈ.ડી. કાઈમ, અમદાવાદને સોંપી છે અને આદેશની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ યોગ્ય અહેવાલ – આરોપપત્ર – પૂરક આરોપપત્ર રજૂ કરવાની દિશા આપી છે.

૪ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, સી.આઈ.ડી. કાઈમ, અમદાવાદ ઝોન, અમદાવાદે તપાસ શરૂ કરી છે. તેમણે આ ગુનામાં ભવેશ ગોવિંદભાઈ પટેલની ધરપકડ કરી છે અને તેમની વિરુદ્ધ અમદાવાદની મહાનગર દંડાધિકારી અદાલત સમક્ષ વિચારણા ચલાવવા માટે આરોપપત્ર રજૂ કર્યું છે, જે ફોજદારી કેસ ક્રમાંક ૨૦૫૮/૧૧ તરીકે નોંધાયેલ છે.

૫ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, શ્રી જી.એસ. બારિયા, સી.આઈ.ડી. કાઈમ, અમદાવાદ ઝોન, એ તારીખ ૧૨/૮/૨૦૧૧નો આંક ૧ અહેવાલ રજૂ કર્યો છે, જેમાં એમ જણાવાયું છે કે સોસાયટીના અધ્યક્ષે ફાળવણીના પત્રો તથા સોગંદનામું અમલમાં મૂકી ફરિયાદીને સોંપ્યા હતા. ત્યારબાદ, ફરિયાદીની સલાહ લીધા વગર તેણે વિકાસ કરાર અમલમાં મૂક્યો હતો. તેથી, આરોપીઓએ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૬, ૪૨૦ હેઠળ દંડનીય ગુનો કર્યો છે. પરંતુ આરોપીઓમાંથી કોઈપણ જાહેર સેવક નથી, તેથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૮ લાગુ પડશે નહીં.

વધુમાં, કોઈ ખોટા દસ્તાવેજો બનાવવામાં આવ્યા નથી, ન તો સહી કરવામાં આવી છે, ન તો અસલ તરીકે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યા છે. તેથી, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૪ લાગુ પડશે નહીં. આરોપીઓ દ્વારા ગુનાહિત કાવતરું રચવામાં આવ્યું હોવાનું કોઈ પુરાવું નથી. તેથી, તેણે એફ.આઈ.આર.માંથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૦૮, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૪, ૧૨૦બી કાઢી નાખવા વિનંતી કરી છે. તેણે

એફ.આઈ.આર.માંથી કલમ ૪૬૫ કાઢી નાખવા માટે પાણિ વિનંતી કરી છે. તેણે જણાવ્યું છે કે ઉપરોક્ત કલમો અંગે કોઈ પુરાવો મળ્યો ન હોવાથી તે કલમો કાઢી નાખવા માટે તેણે મુખ્ય કાર્યાલયની મંજૂરી મેળવી છે. તેણે એફ.આઈ.આર. તેમજ અગાઉના આરોપપત્ર ક્રમાંક ૫૮૮/૧૦ માંથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૦૯, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૪, ૪૬૫, ૧૨૦બી કાઢી નાખવા વિનંતી કરી છે.”

૫ ઉપરોક્ત હકીકતક્રમ તેમજ આ અદાલત સમક્ષના અભિલેખ પરથી એવું જણાય છે કે ફરિયાદીએ નરનપુરા પોલીસ સ્ટેશનમાં કુલ ૧૧ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ તા. ૧૩/૯/૨૦૦૬ના રોજ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો હતો, જે સી.આર. નં. ૧-૫૬૧/૨૦૦૬ તરીકે નોંધાયેલ છે. આવી ફરિયાદની તપાસ પૂર્ણ થયા પછી તપાસ અધિકારીએ તા. ૨૦/૫/૨૦૧૦ના રોજ આરોપપત્ર નં. ૨૦૭/૨૦૧૦ રજૂ કર્યું હતું. અભિલેખ દર્શાવે છે કે ત્યારબાદ તરત જ બીજા દિવસે, તપાસ અધિકારીએ તે જ આરોપપત્રમાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૭૬ [આઈ.પી.સી.] ઉમેરવા માટે નીચલી અદાલત સમક્ષ અરજી કરી હતી. તે દરમિયાન, તપાસથી અસંતોષ પામી ફરિયાદીએ આ વડી અદાલતમાં વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૨૪૪૧/૨૦૧૦ દાખલ કરી હતી, જેમાં તા. ૩૦/૧૨/૨૦૧૦ના આદેશથી તપાસ સી.આઈ.ડી. [કાઈમ] ને સોંપવામાં આવી હતી.

વધુ તપાસ પછી તા. ૨/૧૧/૨૦૧૧ના રોજ બીજું આરોપપત્ર રજૂ કરવામાં આવ્યું, જે હવે માત્ર એક વધારાના આરોપી વિરુદ્ધ હતું, જોકે પ્રથમ આરોપપત્રમાં ૧૧ જેટલા આરોપીઓને ફરાર દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. આશ્ચર્યજનક રીતે, આવા આરોપપત્ર સાથે તપાસ અધિકારીએ નીચલી અદાલત સમક્ષ બે અરજીઓ આપી

હતી, જે આંક ૧ અને ૨ તરીકે નોંધાઈ હતી. આંક ૧ પરની અરજી દ્વારા, તપાસ અધિકારીએ અદાલતને આરોપપત્ર અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાંથી અનેક કલમો દૂર કરવાની પ્રાર્થના કરી હતી, જેના આધારે ફોજદારી કેસ નં. ૫૮૮/૨૦૧૦ નોંધાયેલ છે. જ્યારે આંક ૨ પરની અરજી દ્વારા તે જ તપાસ અધિકારીએ આવા આરોપપત્ર નં. ૨૦૭/૨૦૧૦માંથી તે આરોપીનું નામ દૂર કરવાની અદાલતને વિનંતી કરી હતી, જેનું નામ કોલમ નં. ૨ માં ફરાર તરીકે દર્શાવાયેલ છે.

૬ તેથી, જ્યાં સુધી આંક ૧ પરની અરજીનો પ્રશ્ન છે, તે તપાસ અધિકારી દ્વારા આપવામાં આવેલ અહેવાલ અથવા અરજી છે, જેમાં, ૨૦/૫/૨૦૧૦ના રોજ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું હોવા છતાં, ચાર મહિનાઓ બાદ તપાસ અધિકારી એફ.આઈ.આર.માંથી અને તે દ્વારા આરોપપત્રમાંથી પણ કેટલીક કલમો કાઢી નાખવા માટે આગળ આવ્યા છે. પ્રકરણને સ્પર્શતા અન્ય તમામ પાસાઓથી પરે રહીને, એક સરળ નિરીક્ષણ આવશ્યક છે કે, આધારરૂપ દસ્તાવેજ પુરાવા સાથે આરોપપત્ર દાખલ કર્યા બાદ અને આરોપપત્રના પમા કોલમમાં, જેનું શીર્ષક “આરોપ અથવા માહિતી, ગુનાનું નામ અને તે સાથે સંકળાયેલી પરિસ્થિતિઓનો સંક્ષિપ્ત વિગતવાર ઉલ્લેખ તથા કાયદાની કઈ કલમ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે” એવું છે, તેમાં આરોપોનો સાર જાહેર કર્યા બાદ, તપાસ અધિકારી એવી વાત લઈને આવ્યા છે કે આવા આરોપપત્રમાં દર્શાવાયેલી કેટલીક કલમોમાં કોઈ ગુનો બનતો નથી.

વધુ આશ્ચર્યની બાબત એ નોંધવા જેવી છે કે, ભલે આરોપપત્રમાંથી કેટલીક

કલમો કાઢી નાખવાની હોય, છતાં તપાસ અધિકારીએ અદાલતને એફ.આઈ.આર.માંથી જ કેટલીક કલમો કાઢી નાખવા વિનંતી કરી છે, જ્યારે એફ.આઈ.આર. તો ફરિયાદીએ લેખિતમાં નોંધાવેલી હોય છે અને ફરિયાદની તપાસ કર્યા બાદ સંબંધિત એસ.એચ.ઓ.એ આરોપી દ્વારા ગુનો કરાયો હોવા બાબતે ફરિયાદીએ દર્શાવેલી કલમો મુજબ ફરિયાદ નોંધેલી હોય છે. તેથી, કોઈપણ સ્થિતિમાં, એફ.આઈ.આર.માંથી કલમ દૂર કરવા માટે તપાસ અધિકારી દ્વારા આંક ૧ પર કરવામાં આવેલી અરજી નિશ્ચિતપણે અનાવશ્યક, અયોગ્ય અને ગેરકાનૂની છે. તે જ રીતે, જ્યાં સુધી આરોપ દૂર કરવાનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી આરોપ ઘડવાનું કાર્ય અને ફરજ અદાલતની છે, એ કાયદાકીય રીતે સ્થિર સ્થિતિ છે. તે હેતુસર ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાના [ક્રિ. પ્ર. સં.] પ્રકરણ ૭ હેઠળ પૂરતી અને યોગ્ય જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે, જેમાં તપાસ અધિકારીની કોઈ ભૂમિકા નથી, સિવાય કે વિશાળ દસ્તાવેજો નોંધમાંથી કેટલીક હકીકતો શોધવામાં અદાલતને મદદ કરવી; તે પણ માત્ર એ દૃષ્ટિએ કે તપાસની નોંધ વિશાળ હોય ત્યારે કોઈપણ વ્યક્તિ માટે તાત્કાલિક બધું જ તપાસવું મુશ્કેલ બને અને તેથી સહાયક સરકારી વકીલ કેટલીક સાબિતી શોધવા માટે તપાસ અધિકારીની મદદ લઈ શકે. પરંતુ કોઈપણ સ્થિતિમાં, આવી અરજી માટે તપાસ અધિકારીની હાજરી અથવા તપાસ અધિકારીને સાંભળવું, નિશ્ચિતપણે ન્યાયિક પ્રક્રિયામાં અનિયમિતતા પેદા કરશે. આવી અનિયમિતતા, જો તે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદના મૂળ તથા પુરાવાને સ્પર્શતી હોય, તો નિશ્ચિતપણે કંઈક અયોગ્યતા અથવા અન્યાય તરફ દોરી શકે છે.

૭ આવા તબક્કે, એ યાદ કરવું યોગ્ય રહેશે કે કઈ કલમો હેઠળ એફ.આઈ.આર.

અને આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા અને કઈ કલમો તપાસ અધિકારી દ્વારા કઢાવી નાખવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. એફ.આઈ.આર.માં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રતિવાદીઓએ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૦૬, ૪૦૮, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧ ૪૭૪, ૧૨૦-બી, ૧૧૪ અને ૫૦૬[૨] હેઠળના ગુનાઓ આચર્યા છે. જ્યારે આંક ૧ ની અરજી દ્વારા તપાસ અધિકારીએ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૦૮, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૪ અને ૧૨૦-બી કઢાવી નાખવાની રજૂઆત કરી હતી અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૦૬, ૧૧૪ અને ૫૦૬ [૨] યથાવત્ રાખી હતી. આવી વિનંતી માટે, તપાસ અધિકારી દ્વારા એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે આરોપી સરકારી સેવક ન હોવાથી કલમ ૪૦૮ લાગુ પડતી નથી. અન્ય કલમો કઢાવી નાખવાના મુદ્દા સુધી, તપાસ અધિકારીએ બંને નીચલી અદાલતો સમક્ષ એવો દાવો કર્યો છે કે આરોપીએ દસ્તાવેજોની કૂટરચના કરી નથી અને જે દસ્તાવેજો અસલી નથી તેમનો ઉપયોગ પણ કર્યો નથી. તેથી, એફ.આઈ.આર.માં કરાયેલ આક્ષેપોના સંદર્ભમાં આરોપોને સમજવા માટે, એવી કલમોની મથાળાની વિગતો નોંધ કરીને તેમની મૂળભૂત વિગતો અહીં ચાદ કરવી જરૂરી બને છે.

‘૪૦૬. ફોજદારી વિશ્વાસભંગ બદલ દંડ.

૪૦૮. લોકસેવક દ્વારા, અથવા બેન્કર, વેપારી અથવા એજન્ટ દ્વારા ફોજદારી વિશ્વાસભંગ.

૪૬૭. મૂલ્યવાન પ્રતિભૂતિ, વસીયતનામું વગેરેની કૂટરચના.

૪૬૮. છેતરપિંડીના હેતુસર કૂટરચના.

૪૭૧. બનાવટી દસ્તાવેજ અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક નોંધને અસલી તરીકે વાપરવી.

૪૭૪. કલમ ૪૬૬ અથવા ૪૬૭માં વર્ણવેલ દસ્તાવેજનો કબજો રાખવો, તે

બનાવટી હોવાનું જાણતા હોવા છતાં તેને ખરું તરીકે વાપરવાનો
ઈશદો રાખવો

૫૦૬ ફોજદારી ધમકી માટેની સજા

૧૧૪ ગુનો કરવામાં આવે ત્યારે ઉપદ્રવકર્તાની હાજરી

૧૨૦બી. ફોજદારી ષડયંત્ર માટેની સજા.’

તેથી, જો અમે ફરિયાદમાં કરાયેલા આક્ષેપોનું અવલોકન કરીએ, તો પ્રથમદર્શ્યે એવું કહી શકાય નહીં કે કલમ ૪૦૮ લાગુ પડતી નથી, કારણ કે તે માત્ર જાહેર સેવક દ્વારા કરવામાં આવેલા દુરાચરણ પૂરતી મર્યાદિત નથી, પરંતુ તે અનેક વ્યક્તિઓ સુધી વિસ્તરે છે, અર્થાત્ એવી વ્યક્તિ કે જેણાના હિતમાં કોઈ સંપત્તિ સોંપવામાં આવી હોય અથવા જ્યાં તે આવી સંપત્તિ પર પ્રભુત્વ ધરાવતો હોય અથવા પોતાના વ્યવસાયના હિસાબે બેંકર, વેપારી, દલાલ, વકીલ અથવા એજન્ટ તરીકે હોય. આવી વ્યાપક આવરણ પછી, કલમો એવી જોગવાઈ કરે છે કે સંપત્તિ સંબંધિત વિશ્વાસઘાતના ફોજદારી ભંગના ગુનાના આચરણ બદલ આવી વ્યક્તિને વધુમાં વધુ આજીવન કેદની સજા કરવામાં આવશે.

૮ જ્યાં સુધી બનાવટી દસ્તાવેજોનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી પ્રતિવાદી આરોપી તરફથી રજૂ કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ આરોપીએ ક્યારેય કોઈ દસ્તાવેજ બનાવટી બનાવ્યો નથી, બનાવટી સહી બાબત કોઈ આક્ષેપ નથી અને એવો કોઈ દસ્તાવેજ પણ નથી અને તેથી કલમ ૪૬૭ આકર્ષાતી નથી. પરંતુ, અહીં પણ તપાસ અધિકારીએ એક ગેરસમજ આગળ ધપાવી છે, જેને નીચલી અદાલતે મંજૂરી આપી નહોતી, પરંતુ અપીલ અદાલતે મંજૂરી આપી હતી, કારણ કે કલમ ૪૬૭ મૂલ્યવાન જામીનદસ્તાવેજ, વસિયતનામું વગેરેની કૂટરચના વિષે છે. આ કલમનું સાદું વાંચન

સ્પષ્ટ કરે છે કે જે કોઈ એવો દસ્તાવેજ કૂટરચિત કરે છે, જે મૂલ્યવાન જામીનદસ્તાવેજ અથવા વસિયતનામું હોવાનું દર્શાવે છે, અથવા જે કોઈ વ્યક્તિને કોઈ મૂલ્યવાન જામીનદસ્તાવેજ બનાવવા અથવા હસ્તાંતર કરવા, અથવા તેના પરનું મૂડીરકમ કે વ્યાજ અથવા ડિવિડન્ડ પ્રાપ્ત કરવા સત્તા આપે છે એવું દર્શાવે છે, અથવા એવો કોઈ દસ્તાવેજ જે કોઈ જંગમ મિલકતની ડિલિવરીની કબૂલાત અથવા તેની પ્રાપ્તિની રસીદ હોવાનું દર્શાવે છે. આવા કિસ્સામાં, ફરીથી નિર્ધારિત સજા આજીવન કેદ સુધીની મહત્તમ સજા છે. કલમ ૪૬૮ ઉપરોક્ત રીતે ચર્ચાયેલ કલમ ૪૬૭ સાથે સંકળાયેલી છે, કારણ કે તે છેતરપિંડીના હેતુસર બનાવટી દસ્તાવેજનો ઉપયોગ થાય તેવા ઇરાદાથી કૂટરચના કરવા વિષે છે. જ્યારે કલમ ૪૭૧ સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરે છે કે બનાવટી દસ્તાવેજને અસલી તરીકે ઉપયોગમાં લેવો, અને કલમ ૪૭૪ ઉપરોક્ત પ્રકારના દસ્તાવેજોના કબજાને અને તેમને અસલી તરીકે ઉપયોગમાં લેવા ના ઇરાદાને માન્ય ગણે છે. તેથી, ફરિયાદમાં મૂળભૂત આક્ષેપ કૂટરચના અને છેતરપિંડી બાબતનો છે. જ્યાં સુધી કલમ ૪૨૦ હેઠળના આરોપનો સંબંધ છે, તે દૂર કરવાની વિનંતી કરવામાં આવી નથી. અમારે તપાસવું છે કે કોઈ કૂટરચના છે કે નહીં. દુર્ભાગ્યવશ, અપીલ અદાલત ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૬૩ હેઠળ આપેલી કૂટરચનાની સંકલ્પનાનો વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે, જે સ્પષ્ટ કરે છે કે જે કોઈ જાહેર જનતા અથવા કોઈ વ્યક્તિને નુકસાન કે ઇજા પહોંચાડવાના હેતુથી, અથવા કોઈ સ્પષ્ટ અથવા અનુમાનિત કરારમાં પ્રવેશ કરવા માટે, અથવા ઠગાઈ કરવા માટે અથવા ઠગાઈ થઈ શકે તેવા હેતુથી કોઈ ખોટો દસ્તાવેજ બનાવે. જ્યારે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૬૪ માં ‘ખોટો દસ્તાવેજ બનાવવો’ એવા શીર્ષક

હેઠળ ખોટા દસ્તાવેજની સમજ આપવામાં આવી છે કે કપટપૂર્વક તૈયાર કરાયેલા દસ્તાવેજો ઉપરાંત અપ્રામાણિકતાથી તૈયાર કરાયેલ દસ્તાવેજ પણ ખોટો દસ્તાવેજ ગણવાનો રહે છે. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો, આ કલમનું સંબંધિત પરિણામ નીચે મુજબ રહેશે :

કોઈ વ્યક્તિ ખોટો દસ્તાવેજ બનાવે છે એમ ત્યારે કહેવાય છે, જ્યારે તે બેઠમોનીપૂર્વક અથવા કપટપૂર્વક એવો દસ્તાવેજ એ હેતુથી બનાવે અને તેના પર હસ્તાક્ષર કરે કે એવો વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય કે એવો દસ્તાવેજ અથવા તેના કોઈ ભાગનું નિર્માણ, હસ્તાક્ષર, મુદ્રાંકન, અમલીકરણ, પ્રેષણ અથવા સંલગ્નકરણ એવી વ્યક્તિ દ્વારા અથવા એવી વ્યક્તિની સત્તાથી કરવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે તેને જાણ હોય કે તે એવો દસ્તાવેજ અથવા તેનો ભાગ એવી વ્યક્તિ દ્વારા અથવા એવી સત્તાથી બનાવવામાં, હસ્તાક્ષરિત, મુદ્રાંકિત, અમલમાં મૂકાયેલ અથવા સંલગ્ન કરવામાં આવ્યો ન હતો.

કલમ ૪૬૪ ના પ્રથમ ભાગમાં એવો ખુલાસો આવેલો છે. જ્યારે, દુર્ભાગ્યવશ, અહીં પ્રતિવાદી દ્વારા જે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે અને તપાસ અધિકારી તેમજ સત્ર અદાલત દ્વારા જે વિચારવામાં આવ્યું છે તે એવો અર્થ આપે છે કે કોઈ દસ્તાવેજને માત્ર ત્યારે જ બનાવટી ગણાવી શકાય જ્યારે તે દસ્તાવેજમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હોય અથવા બનાવટી હસ્તાક્ષર હોય. જોકે, ઉપર સમજાવ્યા મુજબ એવું નથી. તેથી, જ્યાં સુધી આંક ૧ નો પ્રશ્ન છે, તેવી અરજીમાં કોઈ તત્ત્વ નથી અને જેમ નીચલી અદાલત તેમજ સત્ર અદાલતે કર્યું છે તેમ, તે નામંજૂર થવી આવશ્યક છે.

૯ જ્યારે આંક ૨ પરની અરજી દ્વારા તપાસ અધિકારીએ આરોપપત્રમાંથી અમુક નામો કાઢી નાખવા માટે પ્રાર્થના કરી છે, જેઓના નામ અન્યથા આરોપપત્ર દાખલ કરતી વખતે ફરાર તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. તપાસ અધિકારી દ્વારા કરાયેલ અરજીને સમર્થન આપવા માટે, પ્રતિવાદી આરોપી તરફથી અરજીની જ વિગતોના આધાર પર એ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે અમદાવાદ જિલ્લા સહકારી મંડળીના રજિસ્ટ્રારના અભિપ્રાય અનુસાર, જો સહકારી મંડળીના અધ્યક્ષનું કૃત્ય કોઈ ગુનામાં પરિણમે તો તેવા કૃત્ય માટે મંડળીના સભ્યોને જવાબદાર અને દાયી ઠેરવી શકાય નહીં. આવી નોંધ માટે તપાસ અધિકારીએ એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે જિલ્લા રજિસ્ટ્રારનો અભિપ્રાય આ વડી અદાલતના નિર્દેશ અનુસાર મંગાવવામાં આવ્યો હતો. તેથી પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ રાજ્યને આ ખુલાસો કરવા કહેવામાં આવ્યું કે વડી અદાલતે કયા આદેશ દ્વારા તપાસ એજન્સીને જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર પાસેથી અહેવાલ મંગાવવા દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો. જોકે, રાજ્ય આવા કોઈ આદેશની પુષ્ટિ કરી શક્યું નહોતું. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે આંક ૨ પરની આવી અરજીમાં તપાસ અધિકારી દ્વારા વધુમાં એવી દલીલ અને રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ફરિયાદી તપાસ અધિકારીને સહકાર આપતો નથી અને તમામ આરોપીઓ સામે પુરાવા ઉપલબ્ધ કરાવ્યા નથી અને તેથી પુરાવાના અભાવે સંક્ષિપ્ત અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં, તપાસ અધિકારી પાસે ભવેશ ગોવિંદભાઈ પટેલ નામના એક વ્યક્તિ સામે, જે આરોપી ક્રમાંક ૧ ગોવિંદભાઈનો પુત્ર અને આરોપી ક્રમાંક ૨ નિતિનભાઈનો ભાઈ જણાય છે, વધારાનું આરોપપત્ર દાખલ કરવા સિવાય બીજો વિકલ્પ નહોતો, કારણ

કે પ્રથમ આરોપપત્ર દાખલ થયાથી તે ફરાર હતો, અને તેની સામે પૂરતા પુરાવા ઉપલબ્ધ હોવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું. પુનરુક્તિના હેતુસર પણ અહીં યાદ કરાવવું જરૂરી છે કે પિતા અને પુત્ર સામે પ્રથમ આરોપપત્ર દાખલ કરતી વખતે, ઉક્ત ભવેશ અને અન્ય ૧૦ આરોપીઓને ફરાર તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા હતા; તેમાંમાંથી માત્ર એક આરોપી એટલે કે હાલના અરજદારે જ વિવાદિત આદેશને પડકાર્યો છે. તેથી, વિદ્વાન સત્ર ન્યાયાધીશે આંક ૨ પરની અરજી હાલના પ્રતિવાદી એટલે કે નારણભાઈ કેશવભાઈ પટેલ બાબતે જ વિવેકપૂર્ણ રીતે મંજૂર કરી છે. પરિણામે, બાકીના આરોપીઓ સામે ફોજદારી કેસ શરૂ થવાનો છે, જેઓના નામો અન્યથા તપાસ અધિકારી દ્વારા આરોપપત્રમાંથી કાઢી નાખવા માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી. એવું જણાય છે કે તે અન્ય આરોપીઓએ તેમના નામો આરોપપત્રમાંથી કાઢી નાખવાની વિનંતી નામંજૂર કરનાર વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટના આદેશને પડકારવા માટે આગળ આવવાનું પસંદ કર્યું નથી.

૧૦ હકીકતી ગુણદોષોના પ્રશ્ન સુધી બાબત મર્યાદિત રાખીએ તો, અરજદારનો એવો કેસ છે કે તે સોસાયટીનો સભ્ય નથી અને તેથી સોસાયટીના પદાધિકારીઓ અથવા તેમના સભ્યો દ્વારા, જો કોઈ, કરાયેલા કૃત્યદોષો સાથે તેનો કોઈ સંબંધ નથી; પરંતુ વિવાદગ્રસ્ત પ્લોટના વિકાસ માટે તેણે એક કરાર કર્યો છે અને વિવાદિત જમીન પર તેણે કશું કર્યું નથી, જે અન્યથા ફરિયાદીની કબજામાં છે; અને તેથી, વિવાદિત મિલકતના વ્યવહારના સંદર્ભે અથવા અન્ય રીતે તેની તરફથી કોઈ પ્રવૃત્તિ જ ન હોય ત્યારે, તપાસ અધિકારીનો અહેવાલ યોગ્ય છે અને સત્ર અદાલતે તે યોગ્ય

રીતે સ્વીકાર્યો છે. જોકે ફરિયાદની હકીકતી વિગતો, સત્ર અદાલતે જેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે પ્રમાણે, અહીં ઉપર સંક્ષેપમાં પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે, હાલ હું એફ.આઈ.આર., પ્રથમ આરોપપત્ર અથવા બીજા આરોપપત્રની માન્યતા અને યોગ્યતા તેમજ તપાસ અધિકારી દ્વારા આંક ૨ માં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાનો ખુલાસો કરવા, ચર્ચા કરવા અથવા નિર્ધારણ કરવા ઇચ્છતો નથી, કારણ કે તે હજી શરૂ થવાની બાકી રહેલી અંતિમ સુનાવણીને અનાવશ્યક રીતે પૂર્વગ્રહિત કરશે; વિશેષ કરીને એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિએ કોઈ ગુનો કર્યો છે કે નહીં તે બાબતનો નિર્ણય હજી નીચલી અદાલત દ્વારા સંપૂર્ણ સુનાવણી બાદ અને તેના સમક્ષ અંતે રજૂ થનારા પુરાવાની મૂલવણીના આધારે કરવાનું બાકી છે.

૧૧ તેથી, આ તબક્કે, જ્યારે એ જ અરજીમાં બે પરસ્પર વિરોધી નિર્ણયો આવેલાં છે, જેમાં એક શીખેલા મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારીએ આઈ.ઓ. દ્વારા કરાયેલ આંક ૨ ની અરજી નામંજૂર કરીને આપેલો છે અને બીજો સત્ર અદાલતે એ જ અરજીઓને મંજૂર કરીને આપેલો છે, ત્યારે જે બાબતની તપાસ અને સૂક્ષ્મ છણાવટ કરવી આવશ્યક છે અને તે મુજબ મર્યાદિત મુદ્દાનો નિર્ધાર કરવો આવશ્યક છે, તે એ છે કે આઈ.ઓ. દ્વારા કરાયેલ પ્રાર્થના મુજબ આરોપીનું નામ કાઢી નાંખવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે કે નહીં.

૧૨ આવા અનેક કેસોમાં, કાર્યવાહી ના આવા પ્રારંભિક તબક્કે પણ અદાલતોને હસ્તક્ષેપ કરવો પડે છે, તે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે. દં. પ્ર. સં. ની જોગવાઈઓના

આધારે સ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ એવી છે કે તપાસ એજન્સીનું કર્તવ્ય તપાસ કરવાનું અને કાયદાની અદાલત સમક્ષ અહેવાલ રજૂ કરવાનું છે અને ત્યારબાદ કાર્યવાહી આગળ વધારવી કે નહીં, અર્થાત્ આરોપી સામે આરોપ ઘડવા કે મુક્ત કરવા, તે અંગે મૂલવણી કરીને નિશ્ચિત કરવું અદાલતનું કર્તવ્ય અને કાર્ય છે. તપાસ અધિકારીને અદાલત સમક્ષ એ દર્શાવવાની મુક્તતા છે કે કોઈ પુરાવો નથી અથવા આરોપી શોધી શકાયો નથી અથવા આક્ષેપ મુજબ કોઈ ગુનો બનેલો નથી, પરંતુ તેવા કિસ્સામાં પણ એવો અહેવાલ સ્વીકારવો કે વધુ તપાસના નિર્દેશ સાથે તેને નામંજૂર કરવો, એવો વિવેકાધિકાર અદાલત પાસે જ રહે છે. પરંતુ કોઈપણ સ્થિતિમાં, એકવાર તપાસ અધિકારીએ આરોપપત્ર અથવા એવો અહેવાલ દાખલ કર્યો હોય જેમાં દર્શાવવામાં આવ્યું હોય કે નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિઓએ નિર્દિષ્ટ ગુનાઓ આચર્યા છે અને જેમાંથી કેટલાક વ્યક્તિઓને આરોપી તરીકે દર્શાવી બાકીના વ્યક્તિઓ ફરાર હોવાનું અહેવાલ આપવામાં આવ્યું હોય અને એવો આરોપપત્ર આધારે ફોજદારી કેસ શરૂ થયો હોય, ત્યારે એ સ્પષ્ટ અને સ્વયંસ્પષ્ટ છે કે તપાસના સંબંધિત દસ્તાવેજો આરોપપત્ર સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે અને તે દ્વારા તપાસ અધિકારીએ એવો નિશ્ચિત અહેવાલ અને રજૂઆત કરી છે કે જેમના નામ આરોપપત્રમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે, તે વ્યક્તિઓએ આરોપપત્રમાં આક્ષેપિત મુજબ ગુનાઓ આચર્યા છે. હાલના કેસમાં, એવો અહેવાલ રજૂ કરીને તપાસ અધિકારીએ કુલ ૧૧ વ્યક્તિઓના નામ ફરાર તરીકે દર્શાવ્યા છે અને અંતિમ કૉલમમાં કયો પ્રકારનો ગુનો કરવામાં આવ્યો છે અને કેવી રીતે, તે સમજાવ્યું છે.

૧૩ તેથી, હવે તપાસ અધિકારી પાસે એવો કહેવાનો કોઈ કારણ કે અધિકાર નથી કે, હવે આવા ૧૦ વ્યક્તિઓ સામે કોઈ પુરાવો નથી, જેઓના નામ ફરાર તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા છે, અને વધુ આશ્ચર્યજનક રીતે એવો કહેવાનો પણ અધિકાર નથી કે એફ.આઈ.આર.માં જે રીતે આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તે મુજબ ગુનો આચરાયો નથી, અને તે રીતે નિશ્ચિત કેટલીક કલમોને એફ.આઈ.આર. તથા આરોપપત્રમાંથી કાઢી નાખવા માટે પ્રાર્થના કરવી, જ્યારે આરોપપત્ર પહેલેથી જ ચાર મહિનાં પહેલાં અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવ્યું છે.

૧૪ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા તપાસ દરમિયાન હોય કે વિચારણા દરમિયાન, દરેક સંભાવના માટે જોગવાઈ કરે છે અને તેથી તપાસ અધિકારી પાસે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની જોગવાઈઓ અનુસાર પોતાનો અહેવાલ રજૂ કરવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નથી. બહુમાં બહુ, તે એવો યોગ્ય સારાંશ રજૂ કરતો અહેવાલ દાખલ કરી શકે છે કે જેમાં ખુલાસો થતો હોય કે કોઈ ગુનો બનતો નથી અથવા આરોપી સામે કોઈ પુરાવો નથી અથવા આરોપી શોધી શકાયો નથી. જ્યારે આરોપીઓ શોધી શકાયા નથી એવો અહેવાલ અગાઉથી જ ૨૦/૫/૨૦૧૦ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે તે પછી તપાસ અધિકારીને એવો અહેવાલ બદલવાનો કોઈ અધિકાર રહેતો નથી. આવી સત્તાઓ ફક્ત અદાલતમાં જ નિહિત છે, જ્યારે તે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાના પ્રકરણ ૮ હેઠળ આરોપ ઘડતી હોય છે; જેમાં એવી જોગવાઈ છે કે આરોપ ઘડતી વખતે અદાલત ચોક્કસ કલમ હેઠળનો આરોપ કાઢી શકે છે અથવા આરોપીને મુક્ત કરી શકે છે અથવા આરોપ ઉમેરવા પણ શકે છે. આવી કોઈ પણ

કાર્યવાહી કરવા માટે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા અનુસરવાના તમામ પગલાં નક્કી કરે છે અને ચુકાદો ઉચ્ચારવામાં આવે તે પહેલાં કોઈપણ સમયે અદાલતને આરોપમાં ફેરફાર કરવા અથવા કોઈપણ આરોપ ઉમેરવાની પણ પરવાનગી આપે છે. તેથી, પ્રસ્તાવિત આરોપીઓ માટે ઉપાય એ છે કે જો તેઓને ખાતરી હોય કે તેમની સામે કોઈ પુરાવો નથી, તો નીચલી અદાલત તેમની સામે આરોપ ઘડે તે પહેલાં તેઓ આરોપ કાઢી મૂકવા અથવા મુક્તિ માટે અરજી કરે. એકવાર તપાસ અધિકારીએ તમામ આરોપીઓ દ્વારા ગુનાનું કૃત્ય કેવી રીતે અને વિગત સાથે થયું છે તે જાહેર કરી દીધા બાદ, તેના માટે પોતાનો જ નિર્ણય બદલીને એવો અહેવાલ રજૂ કરવો કે ચોક્કસ કલમો હેઠળનો આરોપ દૂર કરવામાં આવે અથવા ચોક્કસ આરોપી વિરુદ્ધ ફરિયાદ પક્ષની કાર્યવાહી પડતી મૂકવામાં આવે, અનુમત્ય નથી.

૧૫ એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન સ્થિતિએ આ અદાલતે હકીકતી વિગતોમાં પ્રવેશ કર્યો નથી જેથી એ નિશ્ચિત કરી શકાય કે નીચલી અદાલત સમક્ષ આરોપપત્ર સાથે પોલીસ દસ્તાવેજોના સ્વરૂપે ઉપલબ્ધ પુરાવા આરોપ ઘડવા માટે પૂરતા છે કે નહીં, કારણ કે તે તબક્કો હજી આવ્યો નથી. તેમ છતાં, દુર્ભાગ્યવશ સત્ર અદાલતે બાબતને એવી રીતે વિચારેલી છે જાણે આરોપીને મુક્ત કરી શકાય અને અહીંના પ્રતિવાદીએ પણ સમાન રીતે એવી રજૂઆત કરીને દલીલ કરી છે કે જ્યારે તેમના વિરુદ્ધ ગુનાના આચરણને સાબિત કરવા માટે નોંધ પર પૂરતા પુરાવા ઉપલબ્ધ નથી, ત્યારે તપાસ અધિકારીના અહેવાલને સ્વીકારી લેવો જોઈએ.

૧૬ પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ તરફથી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી પ્રેમલ નાણાવટી દ્વારા એ દલીલ પણ કરવામાં આવી છે કે આ બીજી પુનરીક્ષણ અરજી છે અને તેથી, પુરાવાની પુનઃમૂલવણી કરવાની કોઈ અવકાશ નથી. આ સ્થિર થયેલી કાનૂની સ્થિતિ છે અને તેથી, મેં આ તબક્કે વાંધાજનક આદેશની કાનૂની સ્થિતિ તથા કાયદેસરતા તપાસવા સિવાય પુરાવાની મૂળવણીમાં પ્રવેશ કર્યો નથી. તેમ છતાં, એ અવગણવામાં આવી શકતું નથી કે યદ્યપિ આ બીજી પુનરીક્ષણ અરજી છે, પુનરીક્ષણ અદાલતે વિદ્વાન મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારીના નિર્ણયને રદ કર્યો હોવાની હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, વ્યવહારિક રીતે આ વાંધાજનક ચુકાદા સામેનો પ્રથમ પડકાર છે.

૧૭ વિદ્વાન વકીલ શ્રી નાણાવટીએ એવી રજૂઆત કરી છે કે વર્તમાન પ્રતિવાદીને ક્યારેય કોઈ લાભ મળ્યો નથી અથવા તેણે ફરીયાદીના કબજા કે માલિકીના અધિકારમાં ક્યારેય કોઈ વિક્ષેપ કર્યો નથી. જોકે, ઉપર નોંધાયેલા કારણોસર, આ તબક્કે આવા તમામ તથ્યો પ્રાસંગિક નથી, કારણ કે અંતે આવા તમામ મુદ્દાઓનો નિર્ણય નીચલી અદાલત સમક્ષ સંપૂર્ણ પુરાવા રજૂ થયા બાદ જ કરવો રહે છે, જેથી નક્કી કરી શકાય કે આરોપી નં. ૧, ૨ અને ૩ એ વર્તમાન પ્રતિવાદી જેવા સોસાયટીના સભ્યો અથવા ઠેકેદારોની મદદથી અથવા તેમના મારફતે અનુગામી કૃત્યો, વ્યવહારો અથવા કરારોનો ઉપયોગ કર્યો હતો કે તેનો પ્રયાસ કર્યો હતો કે નહીં, અને જો ફરીયાદીના પક્ષે થયેલા વેચાણ વ્યવહારથી છૂટકારો મેળવવા માટે કોઈ પુરાવો હોય, તો શું આ વ્યક્તિઓએ આરોપી નં. ૧, ૨ અને ૩ ને કોઈપણ રીતે મદદ

કરી હતી કે નહીં. તેથી, માત્ર એ હકીકતના આધાર પર કે પ્રારંભિક તબક્કે એફ.આઈ.આર.માં આવા તમામ આરોપીઓના નામ જાહેર કરવામાં આવ્યા ન હતા, માત્ર તપાસ અધિકારીના હસ્તે, અને તે પણ નીચલી અદાલત સમક્ષ આંક ૧ અને ૨ પર રજૂ કરાયેલ અરજીના સ્વરૂપમાં, આરોપીઓને આવી કાર્યવાહીમાંથી મુક્ત થવાનો હક મળતો નથી. જો ખરેખર આરોપીઓ નિર્દોષ હોય અને તેમની વિરુદ્ધ કોઈ પુરાવો ન હોય, તો તેઓ કાયદા મુજબના પગલાં નિશ્ચિતપણે લઈ શકે, પરંતુ તપાસ અધિકારી દ્વારા આંક ૧ અને ૨ પર કરાયેલ અહેવાલો નિશ્ચિતપણે કાયદાની સ્થિર જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ છે અને તેથી તેમને મંજૂરી આપી શકાતી નથી. આ બાબત અવગણવામાં આવી શકતી નથી કે વિવાદિત જમીન અંગે આરોપીઓએ અંદાજે ઈ.સ. ૨૦૦૨ દરમિયાન વ્યવહાર કર્યો હતો અને ફરીયાદી સાથે વ્યવહારમાં પ્રવેશ કરીને કબજો સોંપ્યો હતો. પરંતુ તે પછી, જમીન ખુદી હોવાને કારણે, મૂળ આરોપીઓએ વર્તમાન પ્રતિવાદી તથા અન્ય પ્રસ્તાવિત આરોપીઓના પક્ષે વિકાસ કરાર કર્યો હતો અને જો ફરીયાદી પોતાની હિતરક્ષા માટે કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો આવા લોકો ફરીયાદીના કબજામાં નિશ્ચિતપણે વિક્ષેપ કરતા.

૧૮ શ્રીમાન એડવોકેટ શ્રી નાણાવટી એ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૯૩૮ માં અહેવાલિત લક્ષ્મીપત ચોરાસિયા વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર, વિશેષ કરીને ચુકાદાના ફકરા ૧૩ પર, આધાર રાખ્યો છે. તેમ છતાં, ચુકાદાનો ફકરો ૧૩ કેટલીક પૂર્વવર્તી નોંધણીઓ સાથે સંબંધિત છે અને એવું જણાય છે કે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા ૧૩ માં ચર્ચાયેલ પ્રશ્નનો વિચાર કર્યો

નથી. પરંતુ જો અમે સમગ્ર ચુકાદાનું અવલોકન કરીએ, તો મોટાભાગે તે કસ્ટમ અધિકારીઓ સમક્ષ કરાયેલા નિવેદનની સ્વીકાર્યતા અંગેનો છે અને તેથી માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે આરોપીના પક્ષમાં નિર્ણય કરતી વખતે આવા નિવેદનને અસ્વીકાર્યું છે. જોકે, અમારી સમક્ષ આવો કોઈ મામલો નથી અને તેથી, ભલે એવી દલીલ કરવામાં આવે કે આવા ચુકાદા દ્વારા માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું છે કે એફ.આઈ.આર.માં સમાવેશ ન થયેલ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ આરોપપત્ર દાખલ કરવું નહીં, તો પણ તે પ્રતિવાદી આરોપીને મદદરૂપ થઈ શકે તેમ નથી.

૧૯ જો આપણે લર્નેડ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આપવામાં આવેલ ચુકાદાનું પરિશીલન કરીએ, તો તેમણે જગદીશ નાથાભાઈ સોલંકી વિ. ગુજરાત રાજ્ય, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૮ [૫] જી.એલ.આર. ૪૨૨૦ માં પ્રકાશિત થયો છે, તે કેસમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણય પર યોગ્ય રીતે આધાર રાખ્યો છે, જેમાં વર્તમાન જેવા કેસમાં કાનૂની સ્થિતિનું સુસ્પષ્ટ વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે અને તેથી આવા ચુકાદાથી ભિન્ન જવા માટે કોઈ કારણ નથી.

૨૦ તેના વિરુદ્ધ, જો આપણે સત્ર અદાલતે આપેલો આક્ષેપિત ચુકાદો પરખીએ, તો તેમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલીય અદાલતે સમગ્ર નોંધપોથીનું અવલોકન કર્યું હોવાનું દર્શાવ્યું હોવા છતાં નોંધપોથીની યોગ્ય રીતે મૂળવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે, કારણ કે અગાઉના એક લવાઈ કેસ નં. ૧૩૧૮/૨૦૦૫ માં થયેલી જિરહની તપાસનો તેમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. નોંધ લેવા જેવી

બાબત એ છે કે દીવાની અદાલત સમક્ષ આવી જુબાનીમાં કરાયેલ નિવેદન તે કેસના સંદર્ભમાં અને તે કેસમાં કરાયેલ સંબંધિત પ્રાર્થનાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જ વાંચવાનું રહે છે. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે કોઈ વ્યક્તિ એ સ્વીકારે કે વસૂલી માટેની તેની પ્રાર્થના માત્ર સભ્યો સામે જ છે અને તેથી તે પોતાનો દાવો માત્ર સભ્યો અને સંસ્થાના પદાધિકારીઓ સુધી મર્યાદિત રાખે છે, તો તેનાથી એવો સ્વીકાર થતો નથી કે તેણે તે હેતુસર થયેલા ગુનાના અપરાધીઓને છોડી દીધા છે. અહીં એ પણ સ્મરણમાં રાખવું જરૂરી છે કે તપાસ બાકી હોવા દરમિયાન, ફરિયાદીને અગાઉની તપાસ એજન્સી વિરુદ્ધ આક્ષેપો સાથે વિશેષ ફોજદારી અરજી દાખલ કરવી પડી હતી અને નીચલી અદાલતોએ નોંધ્યું છે કે ફરિયાદ અને ફરિયાદ પક્ષને પાછું ખેંચાવવા માટે આરોપીઓના પક્ષમાં એક ઉચ્ચ પોલીસ અધિકારી દ્વારા થોડું દાદાગીરીભર્યું વર્તન કરવામાં આવ્યું હતું.

૨૧ ફરીયાદી સમાજ અને હાલના પ્રતિવાદી વચ્ચેના વ્યવહાર અંગે માહિતગાર હતો અને તેથી એફ.આઈ.આર.માં આવા આરોપીનું નામ જાહેર કર્યું નહોતું, તેથી તે બાબત ફરીયાદી વિરુદ્ધ જાય છે, એવી રજૂઆત અંગે એટલું કહેવું પૂરતું છે કે લવાદની કાર્યવાહીમાં દર્શાવ્યા મુજબ ફરીયાદીએ પોતાના આક્ષેપો માત્ર મૂળ આરોપી વિરુદ્ધ જ મર્યાદિત રાખ્યા હતા અને હાલના પ્રતિવાદી તથા અન્ય આરોપીઓના નામો તો માત્ર તપાસ દરમિયાન તપાસ અધિકારી દ્વારા જ પ્રકાશમાં આવ્યા હતા અને તેથી ફરીયાદીની કોઈ ભૂલ ગણાતી નથી. વધુમાં એ નોંધવું પણ યોગ્ય છે કે કેટલાક આરોપીઓએ આગોતરા જામીન માટે આ અદાલત તથા માનનીય સર્વોચ્ચ

અદાલતનો અભિગમ કયો હતો. જોકે, તેવી અરજીઓ તમામ અદાલતો દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. જ્યારે ફરીયાદીની અરજીમાં, આ વડી અદાલતે અપરાધની અલગ એજન્સી દ્વારા તપાસ કરાવવા તથા તેમનો અહેવાલ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવા અંગેનો આદેશ કરવો પડ્યો હતો. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે સત્ર અદાલતે એવો અહેવાલ આપ્યો હતો કે તપાસ અધિકારીએ સ્વતંત્ર રીતે અહેવાલો રજૂ કર્યા નથી, છતાં સત્ર અદાલતે આગળ વધીને તપાસ એજન્સી પાસેથી અહેવાલ મંગાવવાની તેની સત્તા અંગે નીચલી અદાલતને સલાહ આપી હતી.

૨૩ આ તબક્કે નીચેના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ પ્રાસંગિક રહેશે.

૨૩.૧ યુનિયન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન વિ. એસ. પાપૈયાહ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ એસ.સી. ૩૮૭૬ માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૭૩ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓનું પરીક્ષણ કર્યું છે, જે માત્ર એટલું ભારપૂર્વક દર્શાવે છે કે તપાસ એજન્સી દ્વારા કાર્યવાહી પડતી મુકવા માટેનો અંતિમ અહેવાલ સ્વીકારતા પહેલાં, ભગવંત સિંહ વિ. કમિશનર ઓફ પોલીસ, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૧૨૮૫ ના પ્રકરણમાં નિર્ધારિત કાનૂન અનુસાર, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા માહિતીદાતાને નોટિસ આપવી “અનિવાર્ય” છે અને તપાસ એજન્સી દ્વારા ફરીયાદીને નોટિસ આપવી, ભગવંત સિંહ [ઉપરોક્ત] ના ચુકાદા મુજબ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આપવાની આવશ્યક નોટિસનો વિકલ્પ બની શકતી નથી. વધુમાં, કલમ ૧૭૩ ની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને ઉપકલમ [૮], નો વિચાર કર્યા પછી એવો પણ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે મેજિસ્ટ્રેટ, કલમ ૧૭૩

[૮] હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, ફરિયાદીએ તપાસ અંગે ઉઠાવેલા વાંધાઓને ધ્યાનમાં રાખી તપાસ એજન્સીને પ્રકરણની વધુ તપાસ કરવા અને વધુ પુરાવા એકત્રિત કરવા આદેશ આપી શકે છે અને તપાસ અધિકારી દ્વારા રજૂ કરનારો નવો અહેવાલ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૭૩ ની ઉપકલમો [૨] થી [૬] દ્વારા શાસિત થશે. તેથી, જો મેજિસ્ટ્રેટે તેના ખાતે ન્યસ્ત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો હોય, તો તેનો આદેશ ટકી શકશે નહીં.

૨૩.૨ એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૪૭૫૩ માં અહેવાલિત ગંગાધર જનાર્દન મહાત્રે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને એ.આઈ.આર. ૨૦૦૮ એસ.સી. ૨૦૭ માં અહેવાલિત સંજય બંસલ વિ. જવાહર્લાલ વત્સ મામલામાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૮૦ અને ૧૭૩ ની જોગવાઈઓ પર વિચારણા કરતાં, ભગવંત સિંહ [ઉપરોક્ત] ના કેસમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણયની પુનઃપુષ્ટિ કરીને, એવું અવલોકન કર્યું છે કે મેજિસ્ટ્રેટ પોલીસને પોતાનો અભિપ્રાય બદલવા માટે બાધ્ય કરી શકતા નથી. જો કે આવા તમામ ચુકાદાઓ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓના સંદર્ભમાં છે, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એવો જ રહે છે કે એકવાર અહેવાલ દાખલ થઈ જાય પછી તપાસ એજન્સી પોતાનો અભિપ્રાય બદલી શકતી નથી, પરંતુ એવો અહેવાલ સ્વીકારવો કે નામંજૂર કરવો તે માટે પોતાનું મન લાગુ કરવાનો અધિકાર મેજિસ્ટ્રેટનો છે. આવા નિષ્કર્ષ માટે, તેવા ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૭ થી ૯ નું પુનરુત્પાદન મહત્વપૂર્ણ બનશે, જે નીચે મુજબ છે :

“૭. અભિનંદન ઝા અને અન્ય વિ. દિનેશ મિશ્રા (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮

એસ.સી. ૧૧૭) મામલામાં, આ અદાલતે સંહિતાની કલમો ૧૫૬(૩), ૧૬૯, ૧૭૮ અને ૧૮૦ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કરતાં ઠરાવ્યું હતું કે, જ્યારે પોલીસે સંહિતાની કલમ ૧૬૯ હેઠળ એવો અહેવાલ મોકલ્યો હોય કે આરોપીને વિચારણા માટે મોકલવા યોગ્ય એવો કોઈ મામલો બનતો નથી, ત્યારે પોલીસને આરોપપત્ર દાખલ કરવા કહેવા માટેની કોઈ સત્તા સંહિતા હેઠળ, સ્પષ્ટપણે કે ગર્ભિત રીતે, મેજિસ્ટ્રેટને સોંપવામાં આવી નથી. મેજિસ્ટ્રેટ અને પોલીસના કાર્યો સંપૂર્ણપણે ભિન્ન છે, અને મેજિસ્ટ્રેટ પોતાની દૃષ્ટિ સાથે સુસંગત રહે તે માટે પોલીસે પોતાનું અભિપ્રાય બદલે એવી બળજબરી કરીને પોલીસના અધિકારક્ષેત્રમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતા નથી. તેમ છતાં, તે આ મામલામાં આગળ વધવાની સત્તાથી વંચિત નથી. જો મેજિસ્ટ્રેટ પોલીસ દ્વારા રચાયેલ અભિપ્રાય સાથે સંમત ન હોય, તો તે અહેવાલ સ્વીકારવાની તેની ઉપર કોઈ ફરજ નથી. તપાસના અંતિમ તબક્કે પોલીસ દ્વારા અભિપ્રાય રચવામાં આવ્યો હોવા છતાં જ્ઞાનગ્રહણ કરવાની સત્તા કલમ ૧૮૦(૧)(સી) હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવી છે.

૮. કલમ ૧૭૩(૨)(૧) હેઠળ પોલીસે મેજિસ્ટ્રેટને મોકલેલો અહેવાલ તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવે ત્યારે અનેક પરિસ્થિતિઓ ઊભી થાય છે. અહેવાલમાં એવો નિષ્કર્ષ હોઈ શકે કે કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ દ્વારા ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાય છે અને આવી પરિસ્થિતિમાં મેજિસ્ટ્રેટ

(૧) અહેવાલ સ્વીકારી ગુનાની સંજ્ઞા લઈ પ્રક્રિયા જારી કરી શકે, અથવા

(૨) અહેવાલ સાથે અસહમત રહી કાર્યવાહી બંધ કરી શકે, અથવા

(૩) કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ વધુ તપાસનો નિર્દેશ આપી પોલીસે વધુ અહેવાલ આપવા કહેશે

. બીજી તરફ, અહેવાલમાં એવું પણ જણાવવામાં આવી શકે કે પોલીસના મતે કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાતું નથી. જ્યારે આવો અહેવાલ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ મૂકવામાં આવે ત્યારે તેને ફરીથી ઉપલબ્ધ ત્રણમાંથી કોઈ

એક માર્ગ અપનાવવાનો વિકલ્પ રહે છે, અર્થાત્,

(૧) તે અહેવાલ સ્વીકારી કાર્યવાહી બંધ કરી શકે; અથવા

(૨) તે અહેવાલ સાથે અસહમત રહી એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવી શકે કે આગળની કાર્યવાહી માટે પૂરતો આધાર છે, ગુનાની સંજ્ઞા લઈ પ્રક્રિયા જારી કરી શકે; અથવા

(૩) તે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પોલીસે વધુ તપાસ કરે તેવો નિર્દેશ આપી શકે.

તેથી, હવે આ કાનૂની સ્થિતિ સુસ્થાપિત છે કે કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ પોલીસ અહેવાલ પ્રાપ્ત થતાં, ભલે પોલીસ અહેવાલ એવો હોય કે આરોપી વિરુદ્ધ કોઈ કેસ બનતો નથી, છતાં મેજિસ્ટ્રેટ સંહિતાની કલમ ૧૮૦(૧) (બી) હેઠળ ગુનાની સંજ્ઞા લેવા હકદાર છે. મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ દરમિયાન પોલીસે તપાસેલા સાક્ષીઓના નિવેદનોનો વિચારમાં લઈ શકે છે અને જે ગુનાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તેની સંજ્ઞા લઈ આરોપી વિરુદ્ધ પ્રક્રિયા જારી કરવાનો આદેશ આપી શકે છે. કલમ ૧૮૦(૧)(બી) એવું નિર્ધારિત કરતી નથી કે તપાસ અધિકારી એવો મત આપે કે તપાસથી આરોપી વિરુદ્ધ કેસ બને છે, તો જ મેજિસ્ટ્રેટ ગુનાની સંજ્ઞા લઈ શકે. મેજિસ્ટ્રેટ તપાસ અધિકારીએ આપેલા નિષ્કર્ષને અવગણી શકે છે અને તપાસમાંથી બહાર આવતાં તથ્યો પર સ્વતંત્ર રીતે પોતાનું મન લગાવી, જો યોગ્ય માને, તો કલમ ૧૮૦(૧)(બી) હેઠળની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી કેસની સંજ્ઞા લઈ આરોપી વિરુદ્ધ પ્રક્રિયા જારી કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૧૮૦(૧)(એ) હેઠળ કેસની સંજ્ઞા લેવા માટે સંહિતાની કલમો ૨૦૦ અને ૨૦૨માં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસરવા બંધાયેલો નથી, યદ્યપિ તેને કલમ ૨૦૦ અથવા કલમ ૨૦૨ હેઠળ પણ કાર્ય કરવાની મુક્તતા છે. [જુઓ એમ/એસ. ઈન્ડિયા સરાટ પ્રા. લિ. વિ. કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૮૮૫)]. જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ

ગુનાની સંજ્ઞા લેવાનો અને કેસ આગળ ધપાવવાનો નિર્ણય કરે છે ત્યારે માહિતીદાતા ઉપર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થતી નથી.

XXXXXXXXXXXXX ૯. અહીં અમે આ ઉમેરો કરી શકીએ કે ‘ચાર્જ-શીટ’ અથવા ‘અંતિમ અહેવાલ’ જેવા પ્રયોગો સંહિતામાં વપરાયેલા નથી, પરંતુ અનેક રાજ્યોના પોલીસ માર્ગદર્શિકાઓમાં રહેલા નિયમો અને વિનિયમોમાં તે સંહિતાની કલમ ૧૭૦ હેઠળ પોલીસ દ્વારા રજૂ કરાયેલા અહેવાલ તરીકે સમજવામાં આવે છે, જેને ‘ચાર્જ-શીટ’ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. કલમ ૧૬૯ હેઠળ મોકલાયેલા અહેવાલોના કિસ્સામાં, અર્થાત્ જ્યાં કોઈ મામલો મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ મોકલવો યોગ્ય ઠરે એટલા પુરાવાની પૂરતીતા ન હોય, ત્યાં તેને વિવિધ રીતે, અર્થાત્ ‘રિફર્ડ ચાર્જ’, ‘અંતિમ અહેવાલ’ અથવા ‘સારાંશ’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. કલમ ૧૭૩ના શબ્દોમાં જોવામાં આવે તો પોલીસ દ્વારા રજૂ કરાયેલા અહેવાલ સામે કોઈ વિરોધ રજૂ કરવા માટે કોઈ નોટિસ આપવાની બાબતનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. કેટલીક પોલીસ માર્ગદર્શિકાઓ હેઠળ જારી કરવામાં આવતી નોટિસમાં, તેને સંહિતાની કલમ ૧૭૩ હેઠળની નોટિસ તરીકે જણાવવામાં આવે છે, છતાં કલમ ૧૭૩માં એવી નોટિસ અંગે ખાસ કોઈ જોગવાઈ નથી.”

૨૪ તેથી, ઉપરોક્ત તમામ ચુકાદાઓ ધારા ૧૭૩ના સંદર્ભમાં હોવા છતાં, હકીકત એ જ રહે છે કે એક વાર તપાસ અધિકારીએ એક અહેવાલ રજૂ કર્યો પછી, ત્યારબાદ તે અહેવાલનું પરીક્ષણ કરવાનું અને તેને સ્વીકારવું કે નામંજૂર કરવું તે અદાલતની ફરજ બને છે. જો પોલીસ અહેવાલમાં એવું પ્રકાશમાં આવતું હોય કે કોઈ ગુનો આચરાયો નથી, તો પણ, ભલે અદાલત આરોપપત્ર દાખલ કરવા માટે કહી ન શકે, છતાં અદાલત નિશ્ચિતપણે વધુ તપાસનો આદેશ આપી શકે છે. જ્યારે હાલના કેસમાં, અદાલતના આવા કોઈ વિશિષ્ટ આદેશના અભાવે અને પ્રથમ આરોપપત્રમાં

ગુનાની પ્રકૃતિ તથા ગુનાના આચરણનો ખુલાસો થતો હોવા છતાં, તેમજ એવા ગુનામાં સંડોવાયેલા આરોપીઓની સંખ્યા દર્શાવવામાં આવી હોવા છતાં, બીજા અહેવાલ દ્વારા તપાસ એજન્સીએ કેટલાક આરોપીઓ વિરુદ્ધ કેટલીક ધારાઓ હેઠળના આરોપો પાછા ખેંચવા અને હાલના અરજદાર સહિત કુલ નવ આરોપીઓ વિરુદ્ધની કાર્યવાહી મુકી દેવા અંગે રજૂઆત કરીને ‘યુ’ ટર્ન લીધો છે. તેથી, સંજય બંસલ [સુપ્રા]માંથી ઉપર પુનઃઉત્પાદિત પરિચ્છેદો સ્પષ્ટ કરે છે કે મેજિસ્ટ્રેટને અહેવાલ જેમનો તેમ સ્વીકારી લેવાનો નથી અને તે વધુ તપાસ માટે આદેશ આપી શકે છે. ભલે એવું જણાવાયું હોય કે તપાસ અધિકારી પોતાની તપાસ અનુસાર યોગ્ય અહેવાલ રજૂ કરવા માટે સ્વતંત્ર છે, છતાં એક આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી તપાસ અધિકારી માટે ‘યુ’ ટર્ન લઈને એવું કહેવું કે ચોક્કસ ધારાઓ હેઠળનો ગુનો આરોપીઓ દ્વારા આચરાયો નથી અને કેટલાક આરોપીઓ તો ગુનામાં સર્વથા સંડોવાયેલા જ નથી, તે ચોક્કસપણે અનુમત્ય નથી, જ્યારે પ્રથમ આરોપપત્રમાં સ્પષ્ટપણે એવું જણાવાયું હતું કે તેઓ બધાએ અને તેમાં ઉલ્લેખિત તમામ ધારાઓ હેઠળ ગુનો આચર્યો છે.

૨૫ આવી પરિસ્થિતિમાં, હકીકતમાં આરોપ ઘડવાની બાબતે પ્રકરણ ૭ના સંદર્ભમાં મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા કાર્યરત બને છે. આ તબક્કે આરોપીઓ રજૂઆત કરી શકે છે કે તેમની સામે કોઈ વિશિષ્ટ કલમ હેઠળ અથવા સંપૂર્ણ રીતે કોઈ આરોપ ઘડી શકાય નહીં, અને મેજિસ્ટ્રેટે કાયદા અનુસાર નિર્ણય લેવો રહે છે. આરોપ ઘડવાની બાબતેનો કાયદો ભોપાલ ટ્રેજેડી કેસમાં આવેલા બન્ને ચુકાદાઓમાં સુવિસ્તૃત રીતે

ચર્ચાયેલો છે; જેમાં એક ચુકાદાથી માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે કેટલીક આરોપની કલમો દૂર કરી હતી અને બીજો ચુકાદો તે જ ચુકાદાના પુનર્વિચારનો છે, જેનો અહીં ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે. પ્રથમ ચુકાદો [૧૯૯૬] ૬ એસીસી ૧૨૯ માં કેશુબ મહિન્દ્રા વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૧૯૯૬ના ૧૬૭૨-૭૫, જેનો નિર્ણય ૧૩/૯/૧૯૯૬ના રોજ થયો હતો, તરીકે અહેવાલિત છે; જેના વિરુદ્ધ ક્યુરેટિવ પિટિશન [ફોજદારી] ક્રમાંક ૨૦૧૦ના ૩૯-૪૨નો નિર્ણય ૧૧/૫/૨૦૧૧ના રોજ થયો હતો, જે એઆઈઆર ૨૦૧૧ એસસી ૨૦૩૭ માં સીબીઆઈ વિ. કેશુબ મહિન્દ્રા તરીકે અહેવાલિત છે. આવા બંને ચુકાદાઓથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એકવાર તપાસ એજન્સી દ્વારા અહેવાલ દાખલ થઈ જાય, ત્યારબાદ આરોપ ઘડવા માટે આરોપીઓ સામે ઉપલબ્ધ પ્રાથમિક દષ્ટિએ પુરાવાની છાનબીન કરવી તે અદાલતનું કાર્ય છે, અને જો આરોપીઓને એવું લાગતું હોય કે તેમની સામે કોઈ વિશિષ્ટ કલમ હેઠળ અથવા કોઈ વિશિષ્ટ આરોપી સામે આરોપ ઘડવા પૂરતા પુરાવા નથી, તો તેમના માટે કયો ઉપાય ઉપલબ્ધ છે તે પણ અદાલતે જ નક્કી કરવાનું રહે છે. કોઈ પણ અહેવાલિત ચુકાદામાં મને એવો કોઈ દાખલો મળતો નથી જેમાં તપાસ અધિકારીએ વધારાનો અહેવાલ દાખલ કરીને આરોપો દૂર કર્યા હોય અથવા આરોપીઓને મુક્ત કર્યા હોય, અને તે પણ આ રીતે કે તમામ આરોપીઓ વિરુદ્ધ સંદર્ભિત તમામ કલમો હેઠળ ગુનો કર્યો હોવાનો આક્ષેપ કરી અંતિમ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યા બાદ એવું દર્શાવ્યું હોય કે તેમણે કોઈ ગુનો કર્યો નથી.

૨૬ ઉપરોક્ત હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓના દષ્ટિકોણથી, મૂળ ફરિયાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી પુનર્વિચાર અરજીમાં તત્ત્વ છે, કારણ કે તેણે સત્ર અદાલતના પુનર્વિચારમાં આપવામાં આવેલા તે આદેશને પડકાર્યો છે, જેના દ્વારા સત્ર અદાલતે નીચલી અદાલત દ્વારા તપાસ અધિકારીએ કલમો કાઢી નાખવા માટે કરેલી પ્રાર્થના તથા મૂળરૂપે ફરાર દર્શાવવામાં આવેલા કુલ ૧૦ આરોપીઓ વિરુદ્ધનો ફરિયાદ પક્ષ છોડવાની પ્રાર્થના નામંજૂર કરનાર આદેશને રદ કર્યો હતો. કારણ કે સત્ર અદાલતનો નિર્ણય અનેક અનિયમિતતાઓ તેમજ ગેરકાયદેસરતાઓથી ગ્રસ્ત છે, જેના પરિણામે ફરિયાદીને અન્યાય થાય છે.

૨૭ પુનરાવર્તન અરજી મંજૂર થવા પાત્ર છે અને તે દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે છે. તેથી, અમદાવાદની શહેર સત્ર અદાલત નં. ૩ દ્વારા ફોજદારી પુનરાવર્તન અરજી નં. ૨૩૭/૨૦૧૪ માં તા. ૧૮/૯/૨૦૧૪નો ચુકાદો અને આદેશ રદ કરવામાં આવે છે, જેના પરિણામે અમદાવાદના મુખ્ય મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ફોજદારી કેસ નં. ૩૪/૨૦૧૨ માં આંક ૧ અને ૨ નીચે તા. ૨૩/૬/૨૦૧૪નો ચુકાદો અને આદેશ પુનઃસ્થાપિત થાય છે.

૨૮ કહેવાની જરૂર નથી કે, હાલના કેસના હકીકતી વિગતવાર તથ્યોના સંદર્ભમાં ઉપરોક્ત ચર્ચા અને મત, જો હોય તો, આ પુનર્વિચાર અરજીનો નિર્ણય કરવા માટે મર્યાદિત હેતુસર છે અને તેથી નીચલી અદાલત ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ કાયદા અનુસાર આગળની કાર્યવાહી કરવા માટે મુક્ત છે. એ પણ સ્પષ્ટ કરવામાં

આવે છે કે જો કોઈપણ આરોપી ડિસ્ચાર્જ માટે અથવા આરોપમાં ફેરફાર કરવા માટે અરજી કરે, તો તેવા કિસ્સામાં પણ નીચલી અદાલત આવી અરજીનો નિર્ણય તેના પોતાના ગુણદોષના આધારે અને કાયદા અનુસાર, આ ચુકાદામાં થયેલી ચર્ચા કે નિર્ણયમાંથી કોઈપણ રીતે પ્રભાવિત થયા વગર કરશે.

તે મુજબ નિયમને સંપૂર્ણ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

(એસ.જી. શાહ, જે.)

આગળનો આદેશ : ચુકાદો જાહેર કર્યા પછી, માન.પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ તરફથી હાજર એડવોકેટ શ્રી પ્રેમલ નાણાવટી, શ્રી બીએસ ખટાણા સાથે, દ્વારા આ ચુકાદાની અમલવારી ચાર અઠવાડિયા માટે સ્થગિત રાખવા વિનંતી કરવામાં આવી છે. જ્યારે અરજદાર તરફથી એડવોકેટ શ્રી બીકે દવે દ્વારા આવી કોઈ પણ સ્થગિતી મંજૂર કરવા વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. તેમ છતાં, બાબતમાં કાયદાનો પ્રશ્ન સંકળાયેલો હોવાની હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, ખાસ કરીને અદાલત સમક્ષ એકવાર આરોપપત્ર રજૂ થયા પછી તપાસ અધિકારીને તેમાં ફેરફાર કરવાની સત્તા છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવા માટે, આજથી ચાર અઠવાડિયા માટે આ ચુકાદાની અમલવારી સ્થગિત રાખવી યોગ્ય ગણાય, જેથી પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ કાયદા અનુસાર જરૂરી પગલાં લઈ શકે. તેથી, આજથી ચાર અઠવાડિયા માટે આ ચુકાદાની અમલવારી સ્થગિત રાખવામાં આવે છે.

(ન્યાયાધીશ એસ.જી. શાહ,.)

This judgment has been translated using AI Tool

– M/s. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

Page 32 of 33

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદીત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહીં. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.